

В. В. Налуцишин,
*кандидат юридичних наук,
 доцент кафедри кримінального права та процесу
 Хмельницького університету управління та права*

УДК 343.343.3 (477)

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ХУЛІГАНСТВА: НАУКОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Досліджуються ознаки суб'єкта хуліганства. Констатовано, що мінімальний (14 років) вік кримінальної відповідальності за всі різновиди хуліганських дій є правильним і науково обґрунтованим. Характеристика суб'єкта хуліганства базується на широкому використанні даних державної статистичної звітності (МВС України, Територіального управління Державної судової адміністрації України в Хмельницькій області), вивченні матеріалів кримінальних справ, розглянутих судами Хмельницької області. Визначені риси морально-психологічної характеристики злочинця-хулігана: цинізм, зверхність, дратівливість та образливість, відсутність почуття сорому, неповага до людей, егоїзм, жорстокість, агресивність, неприйняття соціальних норм і вимог, прагнення до самоствердження. Складено умовний, більш узагальнюючий, середньостатистичний портрет суб'єкта кримінально-караного хуліганства.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, злочин, хуліганство, суб'єкт злочину, морально-психологічна характеристика.

У науці кримінального права питання стосовно суб'єкта злочину до останнього часу були найменш дискусійними. Проблемам відповідальності суб'єкта злочину присвятили свої роботи В. М. Бурдін, С. Б. Гавриш, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, В. Т. Дзюба, А. Ф. Зелінський, В. А. Ломако, А. А. Музика, С. А. Тарапухін, В. Я. Тацій, А. П. Тузов, В. В. Устименко та інші вчені.

Слід зазначити, що в більшості випадків або проводився аналіз спеціальних ознак суб'єктів окремих видів злочинів, особливості їхньої кваліфікації, або проблематика суб'єкта розглядалася як окремий випадок характеристик складу злочину.

Завданням цієї статті є визначення передбачуваного кола осіб, які схильні до вчинення кримінально-караного хуліганства, і до яких можуть бути застосовані заходи запобігання. Використання даних про особу, яка вчинила хуліганство, робить процесуальні дії більш цілеспрямованими, ефективнішими, законними й об'єктивнішими. За допомогою детерміnantів поведінки на психології такого злочинця можна виявити справжні причини й умови вчиненого злочину, правильно оцінити суспільну небезпеку особи злочинця, ступінь його кримінальної деградації, дати правильну кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. Також суд, всебічно вивчаючи особистість суб'єкта хуліганства і всі обставини вчиненого, призначає адекватне, гуманне, оптимальне покарання.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2006 році було зареєстровано 13 371 випадка хуліганства за ст. 296 КК України, у 2007 році — 12 139, у 2008 році — 11 734, у 2009 році — 10 475, у 2010 році — 9 207, у 2011 році — 8 866 [1].

Згідно з відомостями Територіального управління Державної судової адміністрації України в Хмельницькій області, у 2008 році міськрайонними судами області розглянуто 257 кримінальних справ за ст. 296 КК України (“Хуліганство”) стосовно 331 особи, у 2009 році — 215 стосовно 288 осіб, у 2010 році — 145 стосовно 187 осіб, у 2011 році — 158 стосовно 202 осіб, у 2012 році — 118 стосовно 145 осіб [2; 3; 4; 5; 6]. Незважаючи на певне зменшення кількості розглянутих міськрайонними судами області кримінальних справ про хуліганство, їх кількість залишається значною.

Нами було досліджено 132 кримінальні справи, розглянуті міськрайонними судами Хмельницької області за вищевказаний період відносно 174 осіб, а також статистичні дані правоохоронних органів та судів, праці інших науковців.

Згідно зі ст. 22 КК України кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) може наступити в разі, коли особі до вчинення злочину виповнилось 14 років. При вчиненні хуліганства винні особи посягають на ті самі блага, якими володіють і самі (здоров'я, честь, гідність, майно), а тому є очевидним, що вже з 14-річного віку вони в змозі оцінити свою поведінку (вчинок) та наслідки, що настутили. Розглядаючи таку ознаку суб'єкта хуліганства, як вік, ми розуміємо не кількість прожитого часу, а рівень розвитку психіки особи, адже критерієм віку суб'єкта злочину законодавець визнав психологічний критерій, тобто визнав вік як категорію, яка служить для визначення тимчасових характеристик індивідуального розвитку [7, с. 59]. Тому є всі підстави вважати, що вони діяли усвідомлено і можуть нести відповідальність за вчинене. Проте в цих осіб у разі вчинення ними хуліганських дій, як вказував Д. А. Тузов, процес вільного і свідомого прийняття рішення перевантажений впливом несвідомого [8, с. 70–71].

У наукі кримінального права виказані думки про встановлення віку кримінальної відповідальності за хуліганство з 16-ти років, як це встановлено щодо простого хуліганства (ст. 213 КК РФ) ч. 1 ст. 20 КК РФ [9, с. 69].

У той же час більшість російських науковців вважає доцільним встановлення мінімального віку осіб, що вчиняють хуліганство з 14 років [10, с. 66].

Інші точки зору щодо встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності за вчинення хуліганства слід встановити з 13 років [11, с. 22]. В останні роки юристи-науковці, зважаючи на дані досліджень педагогів, психологів та соціологів, стверджують, що підлітки у віці 12–13 років реально, свідомо і виважено можуть оцінювати свою поведінку, усвідомлювати і керувати своїми діями під час вчинення правопорушень [12, с. 35–41]. З таким підходом ми не погоджуємося.

Аналіз літературних джерел, судової практики засвідчує, що особа, якій виповнилось 14 років, усвідомлює не лише характер своїх дій (образливе поводження, брутальність слів, побиття інших осіб, пошкодження або знищення майна тощо), їх небезпечність як для потерпілого, так і для громадян (суспільства), характер і тяжкість заподіяної шкоди, що дає підстави вважати, що така особа усвідомлює і противправність свого вчинку. Здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно-небезпечних наслідків). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля взаємозалежні і лише в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації, а саме осудність є передумовою вини [13, с. 131].

Кладучи в основу кримінально-правову презумпцію віку кримінальної відповідальності, ми вважаємо, що особи можуть у 14-річному віці контролювати свою волю і свою кримінальну поведінку на всіх стадіях вчинення цього злочину. Іншими словами, 14-річний вік — це той формально-неформальний вік, в основі якого лежить біологічний вік, як вік, який засвідчує наявність у такої особи інтелектуальних, психологічних, соціальних якостей, як підґрунтя кримінальної

відповіальності [14, с. 145–148]. Ми вважаємо, що мінімальний (14 років) вік кримінальної відповіальності за всі різновиди хуліганських дій є правильним і науково обґрунтованим.

10 жовтня 2010 р. Л. разом з неповнолітнім Т. та іншими хлопцями приїхали в с. Воробіївка Дунаєвецького р-ну на розборки, оскільки раніше мешканець з цього села пошкодив автомобіль їхньому товаришу. У цей же день близько 1 год. 30 хв. на перехресті вулиць Шевченка та Шкільної цього населеного пункту Л. і Т. перестріли раніше їм незнайомого Б. Діючи спільно, грубо порушуючи громадський порядок з мотивом явної неповаги до суспільства, діючи з особливою зухвалістю, в присутності інших людей вони безпричинно стали наносити побої Б., тривалий час не припиняючи хуліганських дій. Зокрема Л. наніс удар кулаком в обличчя Б., зламавши йому ніс, а після того, як Б. впав на землю, Т. наніс йому ногами декілька ударів в область голови, заподіявши йому середньої тяжкості тілесні ушкодження у вигляді перелому кісток нижньої щелепи. Вироком Дунаєвецького районного суду від 18 листопада 2011 р. Т. засуджено за ч. 1 ст. 122, ч. 2 ст. 296 КК України, а Л. — за ч. 2 ст. 296 КК України [15].

Проведене нами дослідження судової практики показало, що особи, які вчинили хуліганство, за віком характеризуються такими даними: до 18 років — 3,5 %, 18–25 років — 34,5 %, 26–30 років — 22,4 %, 31–35 років — 12 %, 36–41 років — 19 %, 40–50 років — 3,4 %, понад 50 років — 5,2 %.

За статевою ознакою за даними нашого дослідження, 93 % осіб, які вчинили кримінально-каране хуліганство, становили чоловіки і лише 7 % — жінки.

За даними дослідження, 74 % осіб, котрі вчинили хуліганські дії, ніде не працювали.

Освітній рівень осіб, які вчиняють хуліганські дії, є невисоким: 15,5 % мають вищу освіту, 27,5 % — середню спеціальну, 53,4 % — середню освіту і 3,6 % не мають повної середньої освіти.

Лише 27,6 % осіб, які вчинили хуліганські дії, перебувають у шлюбі.

Не можна однозначно стверджувати, що всі особи, які вчиняють хуліганство, мають низький соціальний статус. Ці особи належать до різних сфер професійної людської діяльності.

У дійсності особи, які вчинили хуліганство, в переважній своїй більшості навіть і неповнолітні, схильні до глумливо-цинічних вчинків з ознаками агресивності і жорстокості, очевидним ігноруванням правил співжиття, моральних вимог, що дає підстави погодитись з думкою І. М. Даньшина про те, що особи, які вчиняють хуліганство, мають антисоціальну спрямованість і складають злісний соціально-недисциплінований тип злочинців [16, с. 28].

Практика застосування ст. 296 КК України засвідчує непоодинокі випадки, коли такі вчинки за свою аморальністю, невмотивованістю, безпідставністю і жорстокістю характеризується зовні наявністю певних психічних вад, що межують з ознаками неосудності.

30 квітня 2011 р. близько 2 год. 30 хв. М., перебуваючи в стані алкогольного сп’яніння, знаходячись у квартирі № 26, що по вул. Жукова, 31 м. Кам’янця-Подільського, з хуліганських спонукань, висловлюючись нецензурними словами, грубо порушуючи громадський порядок з мотивом явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося винятковим цинізмом, який виразився в грубому приниженні людської честі та гідності, ігноруванні існуючих у суспільстві елементарних правил поведінки, наніс Є. декілька ударів долонями рук по обличчю, кричав на неї та обзвив нецензурними словами, після цього схопив П. за волосся, наніс їй декілька ударів долонею по обличчю та ногами по спині. Продовжуючи злочинні дії, М. із застосуванням сили поставив Є. на коліна, наніс їй декілька ударів ногою по тулузі, після чого оголосив свій статевий орган та демонстративно справив на останню природну потребу. За вказані дії М. було засуджено за ч. 1 ст. 296 КК України [17].

Також у юридичній літературі науковці виказують думку про можливість притягнення до кримінальної відповідальності, в тому числі й за хуліганство “колективного суб’єкта”. Українськими науковцями аргументовано доводиться необхідність кримінальної відповідальності щодо “колективного суб’єкта” лише за злочини, вчинені юридичною особою [18].

Рисами морально-психологічної характеристики злочинця-хулігана є цинізм, зверхність, відсутність почуття сорому, неповага до людей, егоїзм, розгнузданість. Також до психологічних рис особистості злочинця, який вчиняє хуліганські дії, слід віднести дратівливість та образливість, емоційну чутливість та високу тривожність, ригідність афектів (мстивість, схильність підозрювати інших, злобність), рішучість, жорстокість, агресивність, імпульсивність, неприйняття соціальних норм і вимог, прагнення до самоствердження, недостатній рівень самоконтролю та комунікативних здібностей. При цьому домінуючими є мотиви самоствердження.

У минулі роки криміноги вважали хуліганство “п’янім” злочином. Дійсно, значна частина хуліганських діянь утворює “логічний зв’язок між п’янством і хуліганством”. Тобто стан сп’яніння, як наголошує А. П. Тузов, прискорює процеси мотивації. Більше того, особа в нетверезому стані не тільки не може послабити, пом’якшити конфліктну ситуацію, а навпаки, нерідко загострює її [19, с. 116, 124]. Такі дії вчиняються винними в стані алкогольного сп’яніння, а у випадках “побутового” хуліганства — практично завжди.

Г. Р. І. 24 серпня 2011 р. о 15 год. 30 хв. у м. Кам’янці-Подільському, перебуваючи в стані алкогольного сп’яніння, навпроти будинку № 57 по вул. Нігинське шосе, грубо порушуючи громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувались винятковим цинізмом, який виразився в привселюдній зневазі до загальноприйнятих норм моралі, підійшов до Г. Ю. Л. та прикладав до її ший кухонний ніж. Схопивши Г. Ю. Л. за тулуб, Г. Р. І., висловлюючи останній погрози вбивством, залякуючи позбавленням життя та спричиненням тілесних ушкоджень, завів її у двір будинку, де почав роздягати, оголивши верхню частину тіла Г. Ю. Л. Коли Г. Р. І. замешкався, Г. Ю. Л. вирвалася від нього і сковалася у приміщені магазину “Європа-Т”, що знаходився неподалік. Невдовзі Г. Р. І. був затриманий працівниками міліції. Вироком Кам’янець-Подільського міськрайонного суду від 18 листопада 2011 р. Г. Р. І. було засуджено за ч. 4 ст. 296 КК України [20].

Матеріали вивчених нами кримінальних справ засвідчують, що особи, яких було засуджено за вчинення хуліганства, передбаченого ч.ч. 1–4 ст. 296 КК України, 77 % від загальної кількості засуджених перебували під час вчинення злочину в стані алкогольного сп’яніння. Суди у всіх цих випадках стан сп’яніння визнавали обставиною, яка обтяжує покарання. Проте ні на вид, ні на розмір покарання ця обставина не вплинула.

Отже, виходячи з вищеперечисленого, можна скласти умовний, більш узагальнюючий, середньостатистичний портрет суб’єкта хуліганства. Це особа чоловічої статі віком від 18 до 30 років, яка має середню освіту, неодружена, раніше не судима, непрацююча, матеріально не забезпечена, незадоволена своїм соціальним статусом, має зверхнє та зневажливе ставлення до оточуючих.

Що стосується перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, слід продовжити узагальнення матеріалів кримінальних справ про хуліганство, які були порушенні останніми роками, а також слід досліджувати латентну злочинність у цій сфері.

Список використаних джерел

- Показники статистичної звітності МВС України щодо кримінальних справ про хуліганство за період з 2001 по 2011 рр. (у таблицях) [Текст] / Інформаційний центр МВС України. — К. : [б.в.], 2012 — 9 с.

2. Звіт за формою № 1 “Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства” за 2008 рік [Текст] / Архів Територіального управління Державної судової адміністрації в Хмельницькій області.
3. Звіт за формою № 1 “Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства” за 2009 рік [Текст] / Архів Територіального управління Державної судової адміністрації в Хмельницькій області.
4. Звіт за формою № 1 “Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства” за 2010 рік [Текст] / Архів Територіального управління Державної судової адміністрації в Хмельницькій області.
5. Звіт за формою № 1 “Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства” за 2011 рік [Текст] / Архів Територіального управління Державної судової адміністрації в Хмельницькій області.
6. Звіт за формою № 1 “Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства” за 2012 рік [Текст] / Територіального управління Державної судової адміністрації в Хмельницькій області.
7. Психология: Словарь [Текст] / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — М. : Политиздат, 1990. — 494 с.
8. Тузов, Д. А. Особистість у сфері мотивації злочинної поведінки [Текст] / Д. А. Тузов // Актуальні проблеми держави і права. — Вип. 14. — Одеса : Юридична література, 2002. — С. 70–78.
9. Зарубин, В. И. Уголовная ответственность за хулиганство [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зарубин Владимир Иванович. — М., 2001. — 190 л.
10. Егоров, В. С. Уголовная ответственность за хулиганство [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Егоров Владимир Сергеевич. — М., 2000. — 169 л.
11. Григорян, К. В. Хулиганство по уголовному праву России [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / К. В. Григорян. — М., 2010. — 26 с.
12. Павлов, В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность [Текст] : монограф. / В. Г. Павлов. — СПб. : Лань, 2000. — 192 с.
13. Кримінальне право України. Особлива частина [Текст] : підручн. / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Стаспіса, В. Я. Тація. — К.–Х. : Юрінком Інтер, 2003. — 494 с.
14. Грищук, В. К. Акцелерация и ретардация: некоторые проблемы уголовной ответственности в Украине [Текст] / В. К. Грищук // Конституционные основы уголовного права : материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации / отв. ред. В. С. Комиссаров. — М. : ТК Велби, 2006. — С. 145–148.
15. Справа № 1-48/2011 р. [Текст] / Архів Дунаєвецького районного суду Хмельницької області.
16. Данышин, И. Н. Основные вопросы уголовно-правовой охраны общественного порядка [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и уголовный процесс” / И. Н. Данышин. — Х., 1975. — 35 с.
17. Справа № 1-397/11 [Текст] / Архів Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області.
18. Грищук, В. К. Колективний суб’єкт складу злочину: наукова гіпотеза чи перспективна реальність [Текст] / В. К. Грищук // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р./редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. — С. 134–139.
19. Тузов, А. П. Мотивація противоправного поведіння несовершеннолетнього [Текст] / А. П. Тузов. — К. : Вища школа, 1982. — 234 с.
20. Справа № 1/575/2011 р. [Текст] / Архів Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 2 від 27 вересня 2013 року)*

Надійшла до редакції 20.10.2013

Налуцишин В. В. Характеристика субъекта хулиганства: научные и практические вопросы
Исследуются признаки субъекта хулиганства. Констатировано, что минимальный (14 лет) возраст уголовной ответственности за все виды хулиганских действий является правильным и научно обоснованным. Характеристика субъекта хулиганства базируется на широком использовании данных государственной статистической отчетности (МВД Украины, Территориального управления Государственной судебной администрации Украины в Хмельницкой области), изучении материалов уголовных дел, рассмотренных судами Хмельницкой области. Определены черты морально-психологической характеристики преступника хулигана: цинизм, пренебрежение, раздражительность и обидчивость, отсутствие чувства стыда, неуважение к людям, эгоизм, жестокость, агрессивность, неприятие социальных норм и требований, стремление к самоутверждению. Составлен условный, более обобщающий, среднестатистический портрет субъекта уголовно-наказуемого хулиганства.

Ключевые слова: уголовная ответственность, преступление, хулиганство, субъект преступления, морально-психологическая характеристика.

Nalutsyshyn, V. V. Description of Subject of Hooliganism: Scientific and Practical Questions

The signs of subject of hooliganism are researched. It is established, that minimum (14 years) age of criminal responsibility for all types of hooligan actions is correct and scientifically grounded. Description of subject of hooliganism is based on the wide use of information of the state statistical accounting (MIA of Ukraine, Territorial management of State judicial administration of Ukraine in the Khmelnitsky area), study of materials of criminal cases, considered by the courts of the Khmelnitsky area. Certain lines of morally psychological descriptions of criminal-hooligan: cynicism, scorn, crabbiness and abusiveness, absence of sense of shame, disrespect to the people, egoism, cruelty, aggressiveness, non-acceptance of social norms and requirements, aspiration to self-affirmation. The conditional, more summarizing, average statistical portrait of subject to criminally punishable hooliganisms is made.

Keywords: criminal responsibility, hooliganism, crime, subject of crime, moral-psychological description.

